

К. ЦАМБАЗОВСКИ

ДВА ДОКУМЕНТА ЗА ПРОУЧУВАЊЕТО НА НАЦИОНАЛНИОТ РАЗВИТОК НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД МЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ

I

Поделбата на Македонија која стана по Првата и Втората балканска војна 1912 и 1913 година, а се санкционира: прво со Букурешкиот мировен договор 1913 година, а потоа се потврди со Версајскиот договор по Првата светска војна 1919 година, зад себе остави последици кои подоцна ќе станат повод за меѓусебната конфронтација на балканските буржоаски држави. Меѓутоа, од овие меѓународни договори и поделби најмногу беше незадоволен македонскиот народ кој беше поделен меѓу трите балкански држави, а со тој чин, во недогледно време, беше одложено неговото ослободување и обединување во посебна балканска држава.

Корените на меѓусебната конфронтација на балканските буржоаски држави се наоѓаат во нивните националистички планови создадени во текот на XIX век, а кои предвидуваа по распаѓањето на отоманската држава, значаен дел од македонската територија да се присоедини кон веќе порано ослободената национална територија. Бидејќи за време на поделбата на територијата на Македонија не беа задоволни подеднакво аспирациите на околните балкански буржоаски држави, започнаа да се подготвуваат реваншистички акции кои на македонските граници, а и во неа се манифестираа со константна затегнатост во животот на македонскиот народ, подгревани со разни политички пропаганди. Најостар беше сукобот меѓу српската и бугарската буржоазија кој можеше да предизвика, во секое време, помеѓусебен оружен судир.

Меѓутоа, по Првата светска војна под влијанието на новата меѓународна констелација и појавата на новите идеолошки движења на Балканот и во светот, ќе настане нова политичка поларизација која ќе игра многу значајна ролја во националноослободителното движење на македонскиот народ. Едни ќе се ангажираат

да се сочува ситуацијата санкционисана со Версајскиот мировен договор, а други ќе предлагаат нови решенија на прераспределба на светот, барајќи до крај да се спроведе принципот на самоопределувањето на народите и нациите. Македонскиот народ под влијанието на промените кои станаа во светот и на Балканот, а специјално под влијанието на Големата Октомвриска социјалистичка револуција, ќе бара нови можности и перспективи за продолжување на националноослободителната борба преку која би го остварил својот идеал — посебна балканска држава било во составот на идната балканска или јужнословенска социјалистичка федерација.¹⁾

Нестабилната повоена ситуација на Балканот, како последица на замореноста од четиригодишната војна, ќе придонесе Македонија повторно да стане поприште на меѓусебните судири на околните балкански буржоаски држави. Оние балкански буржоаски држави кои беа незадоволни со Букурешкиот и Версајскиот договор, ќе преземат политички акции било во Македонија или на меѓународните средби, како би го ангажирале светското јавно мислење за да се ангажираат за реализирање на нивните аспирации кон македонската територија.²⁾

Македонците, било во Македонија или како емигранти во соседните балкански држави, ќе го отпочнат прегрупирањето на своите сили, како би ја продолжиле својата националноослободителна борба организирани во јавни или тајни комитети и организации со најразлични политички програми и проекти.³⁾ Револуционерната традиција на македонскиот народ испробана во многугодишната борба за време на отоманскиот феудализам, сега збогатена со нови идеолошки сознанија ќе бара нови решенија за македонското национално прашање во светлоста на новите општествени движења.⁴⁾

Меѓутоа, предмет на сегашните наши проучувања се два документа кои ќе ни ја илустрираат српската национална политика во Македонија и кон Македонците непосредно по Првата

1) Ѓорѓи Абаџиев, За некои одгласи на Октомвриската социјалистичка револуција на фронтот и во позадината на Македонија за време на Првата светска војна, Гласник на И.Н.И. год. I. бр. 2, Скопје 1957. 10; Данчо Зографски, Развојниот пат и учеството на македонецот д-р Гаврил Константинович во Октомвриската револуција, Гласник на И.Н.И. год. I. бр. 2, Скопје 1957. 17.

2) Живко Аврамовски, Некои аспекти на македонското прашање во односите на Југославија со Грција и Бугарија од 1918 до 1925 година, Гласник на И.Н.И. год. XVI. бр. 1, Скопје 1972, 73.

3) Д-р Александар Апостолов, Струи, влијанија, организации и партии во Македонија во периодот на создавањето на Кралството С. Х. С., Гласник на И.Н.И. год. VI. бр. 1—2, Скопје 1962, 61.

4) Иван Катарџиев, Прилог питању настанка и развитка комунистичког покрета у Македонији и активност КПЈ у периоду од 1919 до 1920 године. Историја радничког покрета, Зборник радова бр. 5, Београд 1968, стр. 52.

светска војна, било да се работи за нејзината политичка акција во самата Македонија или кон бројната македонска емиграција во соседна Бугарија која претставуваше сериозна опасност за нејзините постигнати политички резултати со Букурешкиот и Версајскиот договор.

Првиот документ кој го изнесуваме пред нашата јавност ги илустрира чекорите на српската буржоазија во оној дел на Македонија кој по Првата светска војна останал во составот на Крал. С. Х. С. За разлика од поранешната српска пропаганда во Македонија, кога таа беше во составот на отоманската држава, сега таа ги има на располагање сите политички и културно-просветни средства систематски да ги оствари своите политички цели на македонскиот терен.⁵⁾ Меѓутоа, таа се обиде да ги активизира на македонскиот терен некои стари и познати институции, како што беше на пр. Друштвото св. Сава, само со таа разлика што сега овие српски национални институции имаа неограничени политички и материјални можности, систематски и без секакви ограничувања да ја спроведуваат замислената политика на македонскиот терен. Српската буржоазија како ја замислува политичката акција на Друштвото св. Сава меѓу двете светски војни, тоа ќе ни го покаже званичниот акт на Министерството за внатрешните работи на Кралството С. Х. С. упатен до него во средината на 1923 година.

МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ДЕЛА

Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

Одељење Јавне безбедности

Ј. В. бр. 16.276

15 августа 1923. године

БЕОГРАД

ДРУШТВУ СВЕТОГА САВЕ

Измеѓу свих наших патриотских удружења, која су постојала у разним временима наших националних криза Друштво Св. Саве по своје постанку и значају заузима прво место. Оно је у исто време имало и најјаснију представу о Српству и директно своју акцију посветило њему.

Није то случајност, што су оснивачи овог друштва управили своју акцију на Југ, нити је ту играла улогу само нека симпатија према потлаченом брату робу, који је испаштао сву суровост једног азијатског режима. Нешто силније и елементарније вукло је ове патриотске и трезвене духове, да се окрену на Југ. Наша славна прошлост и света традиција свом снапом историјске нужности позивале су, да се отпочне оданде, где се на Косову стало. Неумитни закон развића народа заповедао је да се

⁵⁾ Д-р Климент Цамбазовски, Културно-општествени врски на Македонците со Србија во текот на XIX век, Скопје 1960, 133.

садашњост веже за отсечену прошлост. Кроз таму векова, „наших цара славне задужбине“ угледале су најзад сјајни зрак Орашачке луче, која је наговестила ускрснуће Србинове славе и величине. По сили тога закона, да се нова наша држава — Карађорђева и Милошева — веже за Душанову, морало се радити, да се Призрен и Скопље споје са Крагујевцем и Београдом. Отуда је Друштво Св. Саве, своју делатност управило на Ст. Србију и Македонију, радећи на уједињењу Српства, почињући од његовог огњишта, како нам је Куманово то и потврдило 1912. год.

Догађаји међутим, нису допустили, да се овај природни пут уједињења продужи до краја, већ су неком фаталношћу избацили пред нас ослобођење и уједињење сва три наша племена. И тако је дошло уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, пре него што је се извршило уједињење Српства. Због тога великог скока, који је учињен у процесу нашег уједињења, осећају се данас ови потреси и ова колебања. Дошло је на свет једно цело, пре него што је сазрело. Зато се сада хоће много снаге и више енергије, да се оно упути оним путем, који ће га довести до коначног решења.

Иако се данас како изгледа, довољно не увиђа тежиште овог питања, ипак је јасно, да се наша државотворна акција треба да усредсреди на то, да се Јужна Србија, веже и споји са Северном тако, да тако рећи срастну једна за другу и да се не познаје да су биле раздвојене. Морају се обновити они стари и широки историски темељи наше државе, јер ће једино они моћи да одрже ову велику зграду, коју је свет угледао децембра 1918 год. сagraђену жртвама и мукама малене Србије и њене бесмртне Голготе.

Стара Србија и Македонија треба да буду сталан предмет брижљивог старања свих меродавних фактора, у сваком погледу: економском, културном и националном. Особито Македонија, та болесна и заражена страна нашег народног тела. Њу треба лечити на првом месту од туђинског утицаја, који је тамо оставио јаких трагова. Душу оног становништва треба очистити од страних примесака; његова осећања надахнути чистим националним духом и његову свест пробудити из хипнозе, у којој је тако дуго држан. Онај хладан и неповерљив народ, ону браћу нашу са крваве Брегалнице и несретне Пљачковице треба загрејати топлим шумадијском љубављу. Једном речи, њега треба духовно препородити и извести из таме у којој лута завађен скоро пола века. И кад се то постигне, онда ћемо лако решити и цео проблем уједињења. И може се поуздано рећи, да корен хрватском питању, као и свима осталим сепаратистичким питањима лежи у македонском питању, јер да је Македонија била чвршће везана и орасла са Шумадијом, онда ситне сепаратистичке тежње не би биле у стању да пољуљају нашу државну зграду и да тресу наше државне темеље.

Једна добро смишљена просветна акција спроведена на Југ дала би најбоље резултате у погледу зближавања и сређивања оног елемента, који још није свестан слободе и јединства. Он се још осећа „Македонцем“, а то ће рећи туђинцем у свој заједничкој кући нашој. Њему се чини, као да ми нисмо његова браћа, која су га ослободила, већ да смо

завојевачи. Ту лажну представу о завојевању треба заменити истином и упутити тога заведеног брата, на реална схватања његове нове ситуације. Бугарску призму, кроз коју он једино посматра све око себе — јер му је комитска организација стално пред очима — треба уклонити и омогућити му јасно гледање на историјски чин, који се одиграо у његовој судбини. Ваља га убедити, да је он сада у својој кући и свој господар.

Зато се мора почети са школом, са просвећивањем најпре. Због специјалних прилика које тамо владају, како је горе изложено, треба спремити и нарочите наставнике. По оцени свих чињеница, које оријентирају живот онсмашњег становништва и осталих појава које прате тај живот, Министарство је мишљења, да би се најбољи успех постигао, када би се наставнички кадар спремао од мештана. Оне, који покажу одличан успех у гимназији и испоље своје симпатије за ослобођење, ваљало би их узети као питомце, помоћи их да сврше универзу и после их упутити доле за наставнике. Та младеж за четири године студирања крећући се у нашој средини потпуно би се препородила, и запајајући се Шумадијским духом, формирала би се у чистом националном кристалу. У том правцу требало би почети првенствено са Штипом као центром, одакле се ширило денационализирање нашег елемента помоћу бугарске пропаганде. У њему постоји гимназија са знатним бројем ученика и ученица, који су показали ванредне успехе у школи. По сазнању добијеним од самог Директора, сви су — како ученици тако и ученице врло марљиви у раду, дисциплиновани, без иједног већег младалачког испада, већина наклоњена вештинама, музици највише. Како је женска душа нежнија, осећајнија и пријемљивија за утиске средине у којој се креће и како у Штипској гимназији има знатан проценат ученица и како је жена у исто време и мати, која децу васпитава и у кући, то би било за препоруку, да се и од ваљаних ученица изабере за спремање наставница. Такав избор, могао би се учинити и од ученика-ца из гимназије у Струмици.

С тога Министарство има част — износити ова своја гледишта и разматрања на питање нашег Југа, — обратити се Друштву Светога Сава, с молбом да у смислу својих лепих традиција прихвати овај предлог и учини покушај за његово извођење.

Министарство је уверено, да поштованом Одбору Друштва Светога Сава, није непознато стање у коме се налази Македонија, али је намамало за потребно, да своја гледишта изнесе што подпуније, те је с тога и дошло до тога да помиње чињенице, које су Одбору врло добро познате.

Министарство моли Поштовани Одбор да прими изразе његовог поштовања и уважавања.

Жика А. Лазић

пачалник Министарства унутрашњих дела⁶⁾

⁶⁾ Архив на Србија, фонд Свети Сава, бр. 2070 од 17. VIII. 1923 год.

Уште во последната деценија на XIX век српскиот дипломатски претставник во Софија, преку свои канали и посредници, живо се интересираше за политичката дејност и животот на бројната македонска емиграција во Бугарија, специјално за нејзините политички организации кои играа значајна ролја во национално-ослободителната борба на македонскиот народ во границите на отоманската држава.⁷⁾ На нашата јавност ѝ се познати преземени-те чекори на српската влада во првите години на XX век да воспостави контакт и политички да се договори со некои од најистакнатите македонски револуционерни лидери за заедничка акција во Македонија, како што беше на пр. случајот на преговорите со Борис Сарафов во текот на 1902 и 1903 година, кога тој два-три пати беше во посета и на Белград.⁸⁾

За македонската национална историографија овие преговори имаат посебно историско значење, како факт и изворен материјал дека српската влада македонските емигрантски организации и нејзините застапници ги признава како претставници на македонскиот народ, а исто така како партнери во преговорите за чии ставови треба да води сметка.

Постои извесна разлика на тактиката, методите и целите на српската влада кога води преговори со претставниците на македонската емиграција во Бугарија или со истакнатите македонски револуционерни лидери од нејзината политичка дејност на македонскиот терен спроведувана преку специјални пропагандни институции. Српската влада во овие преговори на македонскиот народ му признава извесни политички и национални права и се согласува со создавањето на Автономна Македонија во идната Јужнословенска или Балканска федерација, бидејќи преку неа таа сака да постигне две цели: од една страна, таа да ја парализира големобугарската тенденција кон Македонија, а од друга, со идната Јужнословенска или Балканска федерација да се заштити од австро-унгарската опасност која ѝ прети од Север.⁹⁾

Српскиот дипломатски претставник во Софија не престана да се интересира за политичкиот живот на македонската емиграција во Бугарија ни по Првата и Втората балканска војна, а исто

⁷⁾ Климе Цамбазовски, Македонски аутономистички покрет у Србији, Посебно издање САНУ Одељења друштвених наука, Југословенски народи пред први светски рат, Београд 1967, 1019.

⁸⁾ Љубен Лапе, Документи за положбата на Македонија и во Организацијата во втората половина од 1904. година, Гласник на И.Н.И. год. V. кн. 2, Скопје, 1961, 250; Глигор Тодоровски, Еден документ од 1901 за обидот на Борис Сарафов за воспоставување врски со Србија, Гласник на И.Н.И. год. VII. бр. 2, Скопје 1963, 259.

⁹⁾ Д-р Климе Цамбазовски, Влијанието на Илинден врз српско-бугарските односи, Зборник од симпозиумот по повод 65 годишнината од Илинденското востание, Скопје 1970, 134.

така и по Првата светска војна. Македонската емиграција, односно нејзините политички организации, продолжија и понатаму да играат важна политичка ролја во националноослободителната борба на македонскиот народ и по Првата светска војна, само сега се појавија нови политички моменти кои произлегуваа од настанатите политички и идеолошки промени на Балканот и светот. Поради тоа претставниците на српската пропаганда во Македонија беа принудени да ги следат сите промени во животот на македонската емиграција во Бугарија, како би ја прилагодиле својата тактика кон овие промени.

По Првата светска војна како еден од главните противници на српските интереси во Македонија и понатаму останаа големобугарските аспирации кон Македонија и сите македонски политички организации кои беа во услуга на таа политика. Поради тоа, првиот претставник на Кралството С. Х. С. во Софија генерал Туцаковиќ, непосредно по војната, веднаш започна да бара партнери меѓу македонската емиграција во Бугарија со кои би можело да се соработува за парирање на големобугарските акции во Македонија. Во вакви политички чекори честопати се случуваат такви невообичаени политички маневри и комбинации кои нормалниот тек на настаните не ги дозволуваа и оправдуваа, но во политичкото маневрирање тоа е многу честа појава. Повоените промени, а специјално по создавањето на Југославија во која беа обединети неколку југословенски народи со призната народна и национална индивидуалност, кај македонските федералисти будеа надеж и беа причина да се појават извесни елементи кои им наметнуваа потреба до извесни граници по некои прашања да соработуваат со претставникот на Кралството С. Х. С. во Бугарија, борејќи се против големобугарските претензии во Македонија. Оваа политичка соработка на Федералистите со претставникот на Кралството С. Х. С., односно со владата на Кр. С. Х. С., донекаде беше стимулирана и од општата политичка атмосфера во односите меѓу бугарската влада и владата на Кралството С. Х. С. за време на Стамболски кога се работеше за меѓусебното приближување и соработка, а честопати се споменуваше и идејата за создавање на Јужнословенската федерација во која би влегла и Бугарија.¹⁰⁾

Меѓутоа, до потесна соработка меѓу Федералистите и владата на Кралството С. Х. С. дојде по јунските и септемвриските настани во Бугарија во текот на 1923 година кога тие беа принудени да ја напуштат Бугарија под притисокот на бугарската реакција, односно врховистичката група на ВМРО, и најпрвин привремено да емигрираат во Кралството С. Х. С., а потоа по кусо задржување на нејзината територија, да се префрлат во Виена, каде се настанија за да би ја продолжиле својата политичка дејност.

¹⁰⁾ Живко Аврамовски, наведено дело, стр. 75.

За време на своето задржување во Виена Федералистите се поврзаа со македонската левица (комунисти) која се собираще околу списанието „Балканска федерација“ и заедно ја формираа таканаречената ВМРО (Обединета).¹¹⁾ За целото време на своето задржување во Виена Федералистите беа во постојан контакт со владата на Кралството С. Х. С. од која добиваа помош за издржување и издавање на листот „Македонско съзнание“.

Под влијанието на идеолошките противречности по прашањето: како да се дојде до ослободувањето и обединувањето на македонскиот народ? — во средината на 1929 година дојде до политичка поларизација и расцеп во редовите на ВМРО (Обединета) на лево и десно крило. Левото крило на ВМРО (Обединета) по своите идеолошки концепции припаѓаше кон комунистичкото движење, односно беше поврзано со Москва и КПЈ и го застапуваше становиштето дека до ослободувањето и обединувањето на македонскиот народ ќе дојде преку социјалистичката револуција во идната Јужнословенска или Балканска федерација. Десното крило на ВМРО (Обединета) или таканаречените „Национал Федералисти“ стоеја на становиште дека до ослободувањето и обединувањето на Македонија може да стане во идната Југословенска федерација со учеството на југословенските и бугарските леви буржоаски партии кои се бореа за создавањето на Јужнословенската федерација.¹²⁾ Национал Федералистите претпоставуваа дека во Јужнословенската федерација на македонскиот народ ќе му биде признато правото како посебен јужнословенски народ и нација, поради тоа по долгогодишна соработка со владата на Кралството С. Х. С., односно Југославија, по 6 јануари 1929 год. и по расцепот на ВМРО (Обединета) претставуваа дека дошло времето своите политички концепции да ги спроведуваат од територијата на Југославија. Затоа во средината на 1929 година испратија до југословенската влада декларација потпишана од др. Филип Атанасов и Георги Занков со која бараа да им се дозволи во границата на Југославија да формираат МАКЕДОНСКА НАЦИОНАЛНА РЕВОЛУЦИОНАРНА ОРГАНИЗАЦИЈА која треба да свика конгрес од претставниците на трите дела на Македонија за да се прифатат и да ги спроведат во живот нивните идеи. На конгресот би избрале Централен комитет кој би раководел со политичката и револуционерната работа на организацијата на ослободувањето и обединувањето на македонскиот народ во состав на Југославија. Национал Федералистите ја запознаа југословен-

¹¹⁾ Колективно издање, Историја на македонскиот народ, издање на И.Н.И. кн. III, Скопје 1969, 52.

¹²⁾ Архив на Србија, фонд: Министерство војске и морнарице, Главни Генералштаб, Обавештајно оделење, архивска граѓа од 1920—1935, ф. I. извештај од јануар 1931 година во кого се објаснува како е дошло до расцеп во ВМРО (Обединета) (несреџен материјал).

ката влада дека тие имаат свои организации во Виена, Цариград : Софија кои веќе работат на спроведувањето на нивните политички тенденции.¹³⁾

Нашата јавност за да се запознае со содржината на овој многу важен и интересен документ од минатото на нашиот народ, во целост ја донесуваме декларацијата.

ДЕКЛАРАЦИЈА

Борбе које се на Балкану вое веќе неколку деценија од политичких, економских и социјалних побуда, дају једну јасну слику из тоје савременици одушевљени идејом сопственог уједињења Јужних Словена, налазе да је крајње време да једни другима пруже братску луку и узвикну: доста крвавих меѓусобних борби — Словенска земља Словенима. То је застава и спасоносна парола целог — Јужно-Словенства, тоје се нгалази угрожено било од сопственог самоистребљивања, било од оложих или даљих спољнополитичких непријатеља.

Велика је била, а и биће одговорност пред поколењима и историком, ако после толиког горког искуства по Словенство не нађе снаге у себи и поведе борбу за отспрањивање свих досадашњих узрока и створи јошну Југославију, која би обухватила Србе, Хрвате, Бугаре, Македонци и Словенце.

Уједињење Срба, Хрвата и Словенаца наметнуло се величанственом и упорном борбом коју је водио српски народ. Остали су још два члана е југословенске породице — Бугари и Македонци, који стоје изван, из разлога различите природе. Један пак од главних разлога јављао се и авља Македонско питање. Констатирајући то, да је Македонско питање езгро раздора измеѓу два братска народа Срба и Бугара, нека нама Македонцима буде дозвслено да разгледамо деталније то питање и да сажеме нашој браћи Србима и Бугарима сасвим објективно и наше мислњење о прошлости и садашњости тог нашег питања и да им покажемо најближи и могући начин за негово радикално решење, а са тиме и стављање тачке у борбама измеѓу два братска народа.

Македонски народ веќе више од 40 година води епску борбу за своје ослобођење. Одушевљење за ту борбу било је и код оба братска народа и код Бугара и код Срба. И једни и други чинили су поред материјалних и моралне жртве, да би му помогли у борби против неподносљивог султанског режима. Све је то било идеално изведено. Македонски је народ поред помоћи водио самосталну борбу за своје ослобођење. Гако је то било до после Илинденског устанка. Ситуација се пак после

¹³⁾ Архив на Србија, наведен фонд ф. III, од 1929. година (несрећен материјал). Претставникот на Федералистите го дава следниов распоред на своите активисти: во Цариград Г. Занков, М. Гердииков, П. Шатов и Наум Герзиевски; во Софија: Лазар Поповски, др. Филип Атанасов и Христо Цветков; војводи Славе Иванов, Миша Шкатров, Петар Ацев, Христо Апов, Георги Кондов, Георги Гевгелиски и Др. Даскалов.

устанка променила. Различити империјалистички прохтеви узели су маха. Многи од вођа тог устанка ставили су се у службу тим прохтевима и не беше далеко дан, када тај покрет издаде свој циљ. Своју основну идеју. Идући тим путем створи се балкански савез, а одмах затим и деоба Македоније исплаћена скупом крвљу скупих синова из недара двеју Словенских земаља. То што је било свршено у Букурешту, после кратког времена било је санкционирано у Паризу. Ничим неоправдане борбе између два братска народа, изазване и подржане интересима других држава донеле су као последицу поделу наше отаџбине, казну нашем народу, чија је кривица била само у томе, што се је очајнички борио против турских власника за величину Словенства.

После те упорне борбе и после три ужасна рата који се водиле, ситуација је јасна и може да се окарактерише само овако: Македонија је истрпнута испод турског јарма и налази се подељена између Бугара, Срба и Грка. Она продужује да разрива два братска народа коју су ангажовани у међусобној борби. Заборавили су трећи део, који сваки дан, сваки час обезглављује се и ускоро ће изгубити национални словенски садржај. Ми Македонци налазимо да је индиферентно држање Бугара и Срба штетно у односу на нашу браћу из Македоније под Грцима. У данашњим борбама престижа и хегемоније на Балкану добила је Србија, која је створила почетак остварења Југословенског јединства. Она је ујединила Хрвате и Словенце, њено право и дуг је да учини то и са Бугарима и Македонцима.

У главном два су узрока који условљавају животне интересе стварањем ако не потцуне Југославије, која би допринела уједињењу са Бугарима и уједињење македонског народа. Један је политички — садашња Југославија не може да води нормалан политички живот, кад постоји једна Бугарска непријатељски расположена — са сујетом територијалних аспирација појачани завојевачком политиком Италије, која се јавља као наследница бивше аустро-угарске империје, уносећи све нове и нове раздоре између Јужних Словена. Италија која је својим златом успела да придобије извесне Македонце и да их стави под свој утицај, истом политичком циљу.

Други је узрок чисто економског карактера. Готово цела Македонија и остали интерланд осуђени су на пропаст. Становништво је осиромашено и ризикује да у току још неколико година буде материјално потпуно онемогућено. Свака је трговина замрела, јер нема извоза преко Солуна и Кавале, који су у туђим, а не словенским рукама.

Ми Македонци, имајући, и то, не мање морално право од друге словенске браће при разглеђивању и решавању тих питања, да и ми дамо своје напоре. То наше право било је условљено дугом борбом против турског апсолутизма, ради тријумфа идеје уједињења Јужних Словена. И сада са пуним убеђењем пружамо руку, и то искрену и братску, онима, који ће ставити крај нечовечном и срамном животу, у веку у који живимо, обезглављеном делу наше отаџбине, који се налази под Грчком.

Снима, који ће истрајати својим гвозденим грудима на Сушаку, Далмацији и Охриду, да спрече најезду нападача (руље) жељног славе и пљачке вођени заслепеним римским властелинима.

Ми смо Македонци и такви ћемо остати. Доста смо горчина осетили од маштања, а и сувише много смо били жртве утопије и сентименталности. Раскидано тело Македоније са отвореним ранама тражи брзу и ефикасну помоћ. Борбе, догађаји и велике народне катастрофе научиле су нас да ствари гледамо такве, какве су и од претераних сентименталиста да postanемо прави реалисти. Ратови 1912—1913 и они од 1914—1918 године нама Македонцима донели су жалосне и катастрофалне резултате, поделу и комадање наше отаџбине. И та нам чињеница доказује да сви путеви по којима смо ишли по којима још продужују Љапчевци, Влковци, Ив. Михаиловци, слепа оруђа италијанског империјализма, за нас су прекинати и ми смо дужни да будемо начисто са правим политичким стањем и да потражимо нове путеве и пут скорог реализирања нашег уједињења у општу породицу Јужних Словена.

Тако постављено и разгледано македонско питање у вези са политичким стањем на Балкану и Европи, не може, а да не добије своје решење. У политичким канцеларијама великих сила и балканских држава то је питање стављено на дневни ред и чека се само озбиљна и моћна иницијатива да се формулише и реши. Ниједна велика сила нити балканска држава неће на себе примити велику историјску одговорност, а да устане против једног таквог решења, када су се готово сви експонирани на том питању, приказујући га као жариште за нарушавање балканског и европског мира.

Илинденски устанак је гордост Македонског народа. Тај македонски народ осећа да има снагу у себи да изврши другу Илинденску епопеју, да пролије крв и да уједини разједињене делове, верујући дубоко, да ће нас наша браћа Срби, Хрвати и Словенци, с једне стране и Бугари с друге стране помоћи из свог срца, нашу борбу и притећи у помоћ, да би остварили наш идејал, сматрајући да је то и њихов, да би се на тај начин постигло југословенско јединство, које ће ставити крај толиким бесмисленим борбама и великим жртвама.

У том циљу ми смо дошли на идеју, да би требало да се оснује једна моћна МАКЕДОНСКА НАЦИОНАЛНА РЕВОЛУЦИОНАРНА ОРГАНИЗАЦИЈА, која би обухватала сва три одвојена дела Македоније. Она треба да буде далеко од свих класних и политичких тенденција, које би јој сметале ослободилачком карактеру, да би од фактора који држе ситуацију било на Балкану или Европи, могла да добије помоћ, да би остварила наведене идеје.

Тако створена организација поставила би следеће политичке циљеве и задатке:

1. — Организирање становништва из сва три дела Македоније у једну револуционарну организацију, која ће одржавати његову македонску националну свест, припремајући га за оружани устанак кад наступи погодан политички моменат, пошто исцрпе сва легална средства.

2. — За остварење тог циља она приступа формирању потребних тела која ће испунити горње циљеве и задатке:

а.) Сазива се општ конгрес са свих три дела Македоније,

б.) на коме ће се изабрати Централни комитет, који ће руководити целим политичким и револуционарним радом, како унутар у самој Македонији, исто тако и ван ње.

в.) изабраће представништва у иностранству којима ће дати директиве у духу донетих резолуција и декларација на конгресу.

г.) Конгрес би израдио програм и план целе револуционарне активности за остварење постављених циљева и задатака Организације. Дао би потребне директиве изабраним револуционарним телима.

д.) Дрносио би одговарајуће резолуције и декларације и упознао би с њима македонски народ и политичке факторе у Европи и на Балкану.

ђ.) Конгрес би донео решење и наложио би Централном комитету и Председништву*) у иностранству да руководи целом усменом и писменим пропагандом, издавањем новина, брошура и меморандума и т.д. у циљу придобијања политичких фактора и јавног мњења у Европи.

Састављајући ову **ДЕКЛАРАЦИЈУ** у име **НАЦИОНАЛНЕ МАКЕДОНСКЕ РЕВОЛУЦИОНАРНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ** ми смо дубоко уверени, да ће моћни фактори у данашњој Југославији прихватити руку храброг и измученог македонског народа — руку чисту и братску. Они ће тиме извршити једно велико дело, прво према свом народу, а затим Југословенству и човечанству, јер ће избавити један цео народ од вековних мука и трзаја.

29. јуни 1929. године

ЗА ЦЕНТРАЛНИ КОМИТЕТ¹⁴⁾

Д-р Филип Атанасов
Георги Занков

Приложените документи на свој начин ја илустрираат разновидноста, а честопати и противречната ситуација во која се наоѓал македонскиот народ меѓу двете светски војни. Секое шаблонско и упростено проучување на минатото на нашиот народ ќе нè доведе во ситуација да ги повторуваме или потврдуваме некои ставови кои не одговараат на нашите идеолошки поставки, а кои исто така не се поклопуваат со онаа разновидност на движењата и идеите кои постоеле во историскиот развиток на македонскиот народ.

Наведените документи на некој начин ја илустрираат разновидноста на српската политика во Македонија меѓу двете светски војни која била наметната од политичките конфронтации околу македонското прашање, а која се одигривала во европските цен-

*) Секако се мисли на „представништво у иностранству“. (Прим. ред.).

¹⁴⁾ Архив на Србија, наведен фонд ф. III. Декларација од 29 јуни 1929 година.

три каде била сконцентрисана македонската политичка емиграција поврзана со најразлични политички и идеолошки центри. Иако е тешко да се верува дека би се согласила владата на предвоена Југославија да се основа во границите на Југославија Македонска национална револуционерна организација која би работела на ослободувањето и обединувањето на македонскиот народ во нејзините граници, политичката ситуација околу Македонија ѝ наметнувала на југословенската влада потреба да одржува контакти со македонските Национал федералисти затоа што нивната политичка концепција би можела да се прифати, ако би се извршила преориентација на балканската политика кон создавањето на Јужнословенска или балканска федерација во која Југославија би била најважен фактор.

За македонската национална историографија ДЕКЛАРАЦИЈАТА на Македонците Национал федералисти има посебно историско значење затоа што го потврдува нашиот став дека постои континуитет во изградувањето на македонската национална свест меѓу пред Илинденскиот и по Илинденскиот период во историјскиот развој на нашиот народ што често се негира од историчарите на една наша соседна земја. Овој пат тоа го потврдуваат многу категорички и недвосмислено истакнати македонски политички работници кои долго време биле емигранти во Бугарија и учествувале во сите политички настани непосредно по Првата светска војна до 1934 година.